

ŁÓDZKIE TOWARZYSTWO NAUKOWE O ŚWIĘTEJ PAMIĘCI PROFESORZE ALEKSANDRZE KAMIŃSKIM [1]

[1] PROFESOR ALEKSANDER KAMIŃSKI.
seria SYLWETKI ŁÓDZKICH UCZONYCH
zeszyt 67 Łódzkiego Towarzystwa Naukowego www.ltn.lodz.pl.

Profesor Aleksander Kamiński urodził się 28 stycznia 1903 r. w Warszawie. Był żołnierzem Armii Krajowej, członkiem kierownictwa „Szarych Szeregów”. Po wojnie pełnił różne funkcje, m.in. Przewodniczącym Rady Naczelnej ZHP.

Napisał kilka książek związanych z „Szarymi Szeregami”: „Zośka i Parasol”, „Kamienie na szaniec”. Jest autorem wielu publikacji naukowych przede wszystkim z zakresu pedagogiki społecznej. Był profesorem Uniwersytetu Łódzkiego. Od 1966 roku był członkiem Łódzkiego Towarzystwa Naukowego. Zmarł 15 marca 1978 roku. Został pochowany na Cmentarzu Komunalnym w Warszawie wśród członków Batalionu „Zośka” i „Parasol”.

W setną rocznicę urodzin Profesora, Zarząd Łódzkiego Towarzystwa Naukowego postanowił wydać zeszyt dotyczący pracy naukowej Profesora Aleksandra Kamińskiego i pełną bibliografią jego prac.

Edward Karasiński, Redaktor ŁTN

Swe credo dla młodych zawarł w następujących słowach: **Jeżeli mam swe życzenie przekazać młodym dnia dzisiejszego, którzy mnie rozumieją - to nade wszystko życzę, aby coraz silniej odczuwali smak »dawania«, a coraz słabiej smak »brania«. Dawania bliskim i dalekim, znanym i nieznanym, żyjącym i tym, którzy żyć będą kiedyś. W »dawaniu« bowiem rośnie prawdziwa radość życia”.**

I. PRACE ZWARTE:

B. Zuchy - harcerstwo - Szare Szeregi

1. *Antek - Cwaniak. Książka o zuchach*, Katowice 1932, ss 266.
2. *Oficer Rzeczypospolitej. Opowiadanie o pułkowniku Lisie - Kuli*, Katowice 1932, ss 31.
3. *Wielka gra* (pseud. Juliusz Górecki), Warszawa 1932, ss 151.
4. *Książka wodza zuchów*, Katowice 1933, ss 363.
5. *Andrzej Małkowski*, Katowice 1934, ss.144.
6. *Krąg Rady*, Katowice 1935, ss 249.
7. *Zuchy, the Polish Wolf Cubs*, Warszawa 1939, ss 137.
8. *Kamienie na szaniec* (pseud. Juliusz Górecki), Warszawa KOPR 1943, ss 68
9. *Przodownik. Podręcznik dla kierowników oddziałów Zawiszy*, Warszawa 1944, ss 89.
10. *Narodziny dzielności. Dwadzieścia opowiadań dla młodzieży*, Warszawa 1947, ss 188.
11. *„Zośka” i „Parasol”. Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów harcerskich*, Warszawa 1957, ss 646.
12. *Józef Grzesiak- „Czarny”*, Paryż 1981, ss 70, [współautor A. Wasilewski].
13. *O harcerstwie: teksty zapomniane 1956-1978*, Warszawa 1988, ss. 112, [wybór i opracowanie A. Janowski]
14. *Michał Grażyński: 1890-1965 (niedokończona biografia)*, Kraków 1994. ss 67.

A. Pedagogika - samorząd - czas wolny

1. *Henryk Jordan — twórca nowoczesnego wychowania fizycznego w Polsce*, Łódź 1946, ss. 16.
2. *Nauczanie i wychowanie metodą harcerską*, Warszawa 1948, ss. 288.
3. *Pedagogika Antoniego Makarenki*, Warszawa 1948, ss 102.
4. *Prehistoria polskich związków młodzieży*, Warszawa 1959, ss 243.
5. *Aktywizacja i uspołecznianie uczniów w szkole podstawowej*, Warszawa 1960, ss 190.
6. *Spółdzielnia z punktu widzenia pedagogiki społecznej*, Warszawa 1962, ss 52.
7. *Wakacje letnie studentów. Doniesienie wstępne*, Warszawa 1962, ss 19.

8. *Polskie związki młodzieży 1804-1831*, Warszawa 1963, ss 535.
9. *Procesy wychowawcze w spółdzielni*, Warszawa 1963, ss 44.
10. *Wakacje letnie studentów*. Warszawa 1963, ss 166.
11. *Rekreacja fizyczna w świetle problematyki czasu wolnego*, Łódź 1964, ss 14.
12. *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Wrocław 1965, ss 285.
13. *Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza*. Warszawa 1965, ss 180.
14. *Spółdzielnia uczniowska jako placówka wychowawcza - relacja z badań*. Warszawa 1967, ss 189.
15. *Polskie związki młodzieży 1831-1848*, Warszawa 1968, ss287.
16. *Analiza teoretyczna polskich związków młodzieży do połowy XIX wieku*, Warszawa 1971, ss 383
17. *Pedagogika społeczna dla potrzeb pracowników socjalnych*. Warszawa 1971, ss 171.
18. *Czas wolny w perspektywie pięciodniowego tygodnia pracy. Opinie i postulaty ludności miast w Polsce*, Warszawa 1972, ss 87.
19. *Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna*, Warszawa 1972, ss 347.
20. *Podstawowe pojęcia pedagogiki społecznej w pracy socjalnej*, Warszawa 1976, ss. 82.
21. *Studia i szkice pedagogiczne*. Warszawa 1978, ss 427.

II. ARTYKUŁY (jest ich ponad sto)

ŻYCIORYS PROFESORA (skrót)

Dzieciństwo i młodość spędził na Ukrainie. W 1921 r. powrócił do Polski. Po ukończeniu szkoły średniej w Warszawie wstąpił w 1923 r. na Uniwersytet Warszawski, na studia historyczne, które ukończył w 1928 r. i uzyskał dyplom magistra filozofii w zakresie historii z przedmiotem pobocznym archeologia.

W roku 1922 rozpoczął pracę w Radzie Głównej Opiekuńczej miasta Pruszkowa jako wychowawca. W 1929 r. był nauczycielem Gimnazjum S. Kulwiecia. Po roku wrócił do pracy w internatach i do 1931 r. pracował jako kierownik bursy dla młodzieży szkół zawodowych w Warszawie.

W roku 1931 na skutek choroby opuścił Warszawę, w 1933 r. objął stanowisko kierownika Harcerskich Szkół Instruktorskich najpierw w Nierodzimiu, potem w Górkach Wielkich. Do harcerstwa należał od najmłodszych lat i przeszedł całą hierarchię stopni harcerskich. Napisał kilka książek harcerskich. Jego specjalnością harcerską była praca z zuchami. Uważany jest za twórcę polskiego ruchu zuchowego. Pracę w Szkole Instruktorskiej w Górkach Wielkich, w której kształcił starszysznę harcerską męską - przerwała wojna.

Wojnę spędził w Warszawie. We wrześniu 1939 r. rozpoczął pracę w Komendzie Harcerskiego Pogotowia Wojskowego. Od października 1939 do października 1944 r. pełnił służbę w organizacji, która z czasem przyjęła nazwę Armii Krajowej. Był szefem Biura Informacji i Propagandy Okręgu Stołecznego AK.

Napisał kilka książek związanych z Szarymi Szeregami, wydanych konspiracyjnie.

W 1945 r. powrócił do studiów, tym razem pedagogicznych. W maju tego roku rozpoczął pracę w Katedrze Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego, kierowanej przez prof. Helenę Radlińską.

W roku 1947 uzyskał w Uniwersytecie Łódzkim stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy **Metoda harcerska w wychowaniu i nauczaniu szkolnym**. Specjalizował się w pedagogice społecznej. Po obronie doktoratu (1947) pracował do 1950 r. jako adiunkt. W pracy dydaktycznej z wielkim powodzeniem prowadził konwersatoria z zakresu pedagogiki społecznej oraz ćwiczenia w opisie instytucji i pracy wychowawczej z młodzieżą.

Przymusowe odejście A. Kamińskiego w 1950 r. z Uniwersytetu Łódzkiego spowodowane było przyczynami obiektywnymi, wynikającymi z ogólnopolskiej reorganizacji studiów pedagogicznych i zmian w polityce naukowej w stosunku do całości kształtu nauk społecznych. Nie bez wpływu na zwolnienie A. Kamińskiego z Uniwersytetu był także jego życiorys konspiracyjny, przede wszystkim pełnienie odpowiedzialnych funkcji w działalności propagandowej Armii Krajowej. W latach 1950-1956 wrócił do swoich zainteresowań z czasu studiów historycznych na Uniwersytecie Warszawskim, tj. do dziejów i kultury jaćwingów, by trwale zapisać się w literaturze przedmiotu. W kręgu osób zajmujących się jaćwingami był cenionym specjalistą.

W 1957 r. powrócił do problematyki pedagogicznej. Kontynuował rozpoczęte w latach czterdziestych badania nad związkami młodzieży pierwszej połowy XIX wieku. W wyniku tych

prac przygotował rozprawę Prehistoria polskich związków młodzieży, która stała się podstawą jego habilitacji na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego (1957).

W roku 1960 został powołany na stanowisko docenta w Uniwersytecie Łódzkim. W roku następnym reaktywowano zarządzeniem ministra szkolnictwa wyższego Katedrę Pedagogiki Społecznej na tymże Uniwersytecie. Reaktywowanie Katedry i mianowanie (kwiecień 1962 r.) Aleksandra Kamińskiego jej kierownikiem, poprzedziły, wynikiem z przemian „polskiego października”, paroletnie starania o przywrócenie Łodzi ośrodka kształcenia pracowników społecznych i oświatowych. W roku 1966 docent Kamiński otrzymał tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego nauk humanistycznych. W roku 1972 odszedł na emeryturę. Pod jego opieką wykonano 77 prac magisterskich, 10 prac doktorskich, 2 prace habilitacyjne.

Pełnił liczne funkcje społeczne. Był współzałożycielem Związku Zawodowego Wychowawców i członkiem jego władz, pełniąc różne funkcje. Był wiceprzewodniczącym ZHP, przewodniczącym Rady Naczelnej ZHP, pełnił odpowiedzialne funkcje w Związku Nauczycielstwa Polskiego i Polskim Towarzystwie Higieny Psychiczej, był członkiem Białostockiego (od 1963) i Łódzkiego Towarzystwa Naukowego (od 1966), współzałożycielem i wiceprzewodniczącym Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego, członkiem Komitetu Nauk Pedagogicznych i Komitetu do spraw Rehabilitacji i Adaptacji Człowieka Polskiej Akademii Nauk, członkiem rad redakcyjnych trzech czasopism: „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, „Oświata Dorosłych”, „Człowiek w Pracy i Osiedlu” (Biuletyn TWWP), członkiem ZBoWiD. Brał aktywny udział w powołaniu Towarzystwa Wolnej Wszechnicy Polskiej. Uczestniczył w jego pracach naukowych, redakcyjnych, organizacyjnych. Swą radą, pomocą, autorytetem wspierał liczne inicjatywy Towarzystwa, pełniąc w nim różne funkcje aż do ostatnich dni swego życia.

Za wybitne osiągnięcia na polu edukacji m. in. otrzymał (1975) prestiżowe wyróżnienie: nagrodę Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego, przyznawaną corocznie uczonym pisarzom i artystom polskiego pochodzenia. Pośmiertnie (1991) został uhonorowany wyróżnieniem „Sprawiedliwy wśród narodów świata” oraz nagrodą m. Łodzi (1981).

Ta skromna informacja wprowadza jedynie w podstawowe fakty z biografii A. Kamińskiego. Życie i dzieło A. Kamińskiego, stanowi bowiem nierozzerwalną całość i powinno być rozpatrywane łącznie. Jego dzieło to nie tylko praca pisarska, lecz również wytrwała i bogata działalność na wielu obszarach zawodowych i społecznych. Profesora Kamińskiego cechowała umiejętność wyboru i koncentracji na sprawach i zagadnieniach, które uważał za najistotniejsze w danej fazie życia. Takich przykładów dostarcza okres do 1939 r., gdy podstawowym celem jego działalności teoretycznej i praktycznej była organizacja zuchowa i harcerska. Po drugiej wojnie światowej A. Kamiński naczelnym zadaniem swego życia uczynił pracę naukową, głównie w zakresie pedagogiki społecznej. Nie oznacza to oczywiście sztucznego pomijania innych wątków działalności. Takim wątkiem, któremu był wierny przez całe życie było - harcerstwo.

Aleksander Kamiński najdłużej w swoim życiu pracował jako nauczyciel akademicki w Uniwersytecie Łódzkim (1946-1950 i 1956-1973). W tym czasie przygotował swoje podstawowe publikacje, w których przedstawił poglądy na pracę nauczyciela-wychowawcy. Wystarczy wymienić studium **Nauczanie i wychowanie metodą harcerską** (1948) oraz książkę pt. **Aktywizacja i uspołecznienie uczniów w szkole podstawowej** (1960 i 1966). Wiele uwagi poświęcił nauczycielowi w pracy **Samorząd młodzieży jako metoda wychowawcza** (1965). O opiece spóldzielni uczniowskiej pisał w studium **Spóldzielnia uczniowska jako placówka wychowawcza** (1967). Pracując w Uniwersytecie Łódzkim przygotował także swe najważniejsze prace: **Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza** (1965), **Prehistoria związków młodzieży** (1965), **Polskie związki młodzieży 1804-1831** (1963), **Analiza teoretyczna polskich związków młodzieży do połowy XIX wieku** (1971) i **Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna** (1972).

Dokonując analizy wkładu A. Kamińskiego do pedagogiki społecznej, jej teorii, jej metodologii, jej refleksji nad praktyką, szczególnie podkreśla się prekursorskie rozwiązania oraz pogłębione analizy i koncepcje teoretyczne, których jest autorem, zwłaszcza zaś:

- 1) koncepcję stowarzyszeń społecznych, ujmowanych w kategorii środowiska wychowawczego, którą rozwinął przede wszystkim w wielotomowym dziele poświęconym związkom młodzieży, ale także w pracach, dotyczących samorządu młodzieży, czy spółdzielni uczniowskiej;
- 2) koncepcję czasu wolnego i analizę jego problematyki społeczno-wychowawczej, opracowaną w książce pt. Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza (1965) i w licznych rozprawach z tego okresu, podejmujących problematykę budżetu czasu wolnego, sposobów spędzania czasu wolnego, także w perspektywie pięciodniowego tygodnia pracy, czy też problematykę „zabaw na manowcach” i im sprzyjających uwarunkowań środowiskowych;
- 3) problematykę gerontologii społecznej i społeczno-pedagogicznych aspektów wychowania do starości, którą zainteresowanie wynikało także ze związków pedagogiki społecznej z oświatą dorosłych i andragogiką oraz z u ważność i profesora Kamińskiego, z jaką uczestniczył w życiu społecznym;
- 4) próbę określenia pedagogiki społecznej wobec innych subdyscyplin pedagogicznych oraz uporządkowania związków z innymi dyscyplinami społecznymi (zwłaszcza zaś z socjologią, polityką społeczną). W tych dokonaniach szczególne miejsce zajmują: propozycje stanowiska metodologicznego pedagogiki społecznej, kategoria środowiska wychowawczego, ustalenia dotyczące diagnozy społecznej i jej znaczenia dla praktyki instytucjonalnej oraz oceny walorów i zagrożeń środowiska otwartego. Zagadnienia te Aleksander Kamiński omawiał na łamach czasopism, w rozprawach o pedagogice społecznej (np. Pedagogika społeczna-próba charakterystyki, „Kwartalnik Pedagogiczny” 1969/3) o środowisku wychowawczym (np. Środowisko wychowawcze - kłopoty definicyjne, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny” 1974/4, s. 15-28), o systemie wychowawczym, o placówkach opiekuńczo-wychowawczych, o pracownikach społecznych. Zagadnienia te uczynił także wiodącymi w pracy Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna (1972, i wyd. 2 zmienione i poszerzone 1974), w której to znajdujemy podstawy do pojmowania pojęć kluczowych dyscypliny;
- 5) zagadnienia pracy opiekuńczej i socjalnej oraz analizę ich funkcji wychowawczej, podejmowanej w wielu rozprawach. Ważnym wydarzeniem, podkreślającym znaczenie rozwojowego modelu pracy socjalnej stało się opublikowanie zespolonego tomu pt. Funkcja wychowawcza pracy socjalnej, „Studia Pedagogiczne” 1968 ;
- 6) koncepcję profilaktyki społeczno-wychowawczej, będącą ideą integrującą pracę socjalną i kulturalną, szczególnie rozwiniętą w pracy zespołowej, przygotowanej we współpracy z p. I. Lepalczyk: Problematyka społeczno - wychowawcza zwalczania alkoholizmu (1974), a także rozprawy podejmujące zagadnienie większego zagrożenia chłopców na wykojenie społeczne. Przypomnijmy tu choćby: Chłopcy w rodzinie i w szkole, „Nowa Szkoła” 1966/5 s. 14-21, czy Refleksje nad nieprzystosowaniem społecznym mężczyzn i chłopców, „Studia Socjologiczne” 1966/1, s. 257-279;
- 7) kwestię aksjologicznych podstaw wychowania i oddziaływania poprzez przykład wychowawcy społecznego.

Te zagadnienia podejmowane były przez A. Kamińskiego w sposób pośredni, w bogatej twórczości harcerskiej i pedagogicznej, przenikającej humanizmem i nastawieniem na innych.

Profesor Aleksander Kamiński, podkreślając wymiar humanistyczny myśli pedagogicznej Heleny Radlińskiej, był twórczym jej kontynuatorem, choć niekiedy nazywał siebie „poprawiaczem”, poszukiwaczem białych plam w pedagogice. Już w roku 1959 opublikował na łamach „Oświaty Dorosłych” artykuł zatytułowany: Wychowanie jako przeobrażanie środowiska w ujęciu pedagogiki społecznej Heleny Radlińskiej. Pełną interpretację pojęć kluczowych dyscypliny, którą stworzyła H. Radlińska dał w rozprawie stanowiącej drugą część wstępu (pierwsza jest pióra R. Wroczyńskiego) do dzieł zebranych II. Radlińskiej . Przygotowana przez Profesora A. Kamińskiego książka pt. Funkcje pedagogiki społecznej. Praca socjalna i kulturalna (1972), stała się dla wielu roczników studentów pedagogiki społecznej przewodnikiem w poznawaniu tej dyscypliny w sposób uporządkowany przez jej autora.

Znajdująca się w niniejszej publikacji bibliografia prac Profesora Aleksandra Kamińskiego dopełnia w sposób jednoznaczny obrazu jego dokonań naukowych.

Dla wielu osób, które się z nim zetknęły, uczniów, studentów, współpracowników, kolegów, Profesor Aleksander Kamiński stanowił wzór osobowy. Jego siła oddziaływania była duża w każdym typie kontaktu wychowawczego. Pozostanie atrakcyjnym wzorem nauczyciela i wychowawcy.

Chętnie mówił o sobie, że jego zawodem jest wychowawstwo, które praktykował w różnych środowiskach i w wielu okolicznościach. Po odbyciu studiów, w czasie pobytu w Warszawie, pracował jeden rok jako nauczyciel gimnazjum. Lata (1933-1939) kierowania Szkołą Instruktorą w Nierodzimiu i w Górkach Wielkich wypełnione były pracą nad kształceniem wychowawców-instruktorów gromad zuchowych i harcerskich. Na ten okres przypada bliska współpraca z nauczycielami szkoły podstawowej w Mikołowie (1935-1939). Rolę wychowawcy podjętą w pierwszej drużynie harcerskiej i kole samokształceniowym w Humanii rozwijał i realizował w toku całego swego życia zawodowego i społecznego. W roli wychowawcy występował nie tylko w swych pracach z zakresu literatury pięknej i harcerskiej, lecz także w swej twórczości naukowej. Postawa humanisty, przekonanego o zdolności człowieka do samorozwoju i samowychowania, przenika jego prace o związkach młodzieży i stowarzyszeniach społecznych, o czasie wolnym oraz problematykę gerontological podejmowaną u schyłku życia. Pierwsze prace początkującego wychowawcy placówek opieki na dzieckiem są wyrazem lektur, przemyśleń własnych doświadczeń, i wskazują na to w jaki sposób wrażliwość wychowawcza może złagodzić krzywdę dziecka cierpiącego na skutek wydarzeń losu, zła lub niewiedzy dorosłych. Znakomite posługiwanie się językiem literackim, przekonanie o wartości słowa mówionego i drukowanego, rozwinięta wyobraźnia społeczna, życzliwość dla ludzi, składają się na te czynniki, które twórczości Aleksandra Kamińskiego nadają siłę oddziaływania wychowawczego.

W każdej podejmowanej przez siebie problematyce umiał dostrzec szansę rozwoju człowieka i dyscypliny, z którą się związał na trwałe i głęboko. Trudno jest obecnie powiedzieć, co stanowi najwyższy dorobek A. Kamińskiego, które jego dzieło oprze się czasowi. Niemniej, mamy prawo sądzić, iż teoria związków młodzieży i stowarzyszeń społecznych wysuwa się jako opus magnum autora. Ujawnienie znaczenia wychowawczego małej grupy, „małego związczyku” -jak mówił A. Kamiński -jest znaczącym jego wkładem w teorię pedagogiczną.

Do czynników grupotwórczych należą, zdaniem Kamińskiego również czynności czasu wolnego, spędzanego w grupie lub przez nią inspirowane. Tej problematyce, a zwłaszcza zaś, jak to określał wychowaniu do umiejętnego i twórczego spędzania czasu wolnego, przypisywał specjalne znaczenie w procesie całego życia ludzkiego, łącznie z „trzecim wiekiem”.

Podejmowanie wątków badawczych występujących w historii pedagogiki społecznej nadawało pracom A. Kamińskiego głębię i ciągłość oraz integrowało jego twórczość niezależnie od tego, na pograniczu jakiej dyscypliny różnie rozwiązywane były wybrane zagadnienia. Poza wartościami twórczymi i inspiratorskimi Aleksander Kamiński wniósł do aktualnego stanu wiedzy z zakresu pedagogiki społecznej ład. Trawestując sformułowanie W. Tatarkiewicza, który powiedział, iż „inteligencja i smak są dezyderatami, ale ład jest obowiązkiem uczonego”, można stwierdzić, Aleksander Kamiński wypełnił nie tylko obowiązek, ale i dezyderaty kierowane przez społeczeństwo do uczonego”. Zaś w warstwie aksjologicznej pozostawił nam przesłanie i przykład jak być dzielnym, umieć się pięknie różnić i umieć dawać innym.